

Araştırma Makalesi/Research Article

Tabako Osmanlı Anonim Şirketinin Teşkili

Mensure Kızıl Öztürk*

(ORCID: 0000-0003-0109-9471)

Makale Gönderim Tarihi

27.04.2023

Makale Kabul Tarihi

22.09.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Kızıl Öztürk, M., "Tabako Osmanlı Anonim Şirketinin Teşkili", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/2 (Eylül 2023): 1693-1731.

APA: Kızıl Öztürk, M. (2023). Tabako Osmanlı Anonim Şirketinin Teşkili. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (2), 1693-1731.

Öz

Osmanlı Devleti'nde ilk anonim şirketler, 1850 Ticaret Kanunnamesi hükümlerine göre daha çok yabancı sermayeden oluşan ortaklık sözleşmesi şeklinde teşekkül etmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından sermaye şirketleri olarak değerlendirilen anonim şirketlerin kuruluş sürecinde vilayet idare meclisi, heyet-i umumiye ve ticari cemiyet/komisyonların ortaklaşa hazırladıkları nizamnameler önemli bir yer edinmektedir. Bu bağlamda 2 Nisan 1919 (1 Recep 1337) tarihinde merkezi Dersaadet olmak üzere tütün imal edilmesi, şirket kurulması, tütün ziraatı ve ticareti ile alakalı olan yerli ve yabancı şirketlerle işbirliği gibi her türlü ticari faaliyeti gerçekleştirmek amacıyla *Tabako Osmanlı Anonim Şirketi* teşkil edilmiştir. Bu çalışmada Tabako Osmanlı Anonim Şirketinin kuruluşunda şirketin yapısı, işleyişi ve esaslarını belirlemek üzere hazırlanan nizamname kapsamında Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgelerinden istifade edilerek şirket esasları ve teşkil süreci ele alınacaktır. Tabako Osmanlı Anonim Şirketi, Dersaadet İdare Meclisi'nin şirket

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkiye, mensurekizil@yyu.edu.tr.

Assist. Prof. Dr., Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Turkey.

teşkilindeki yetkisi ile Umumi Heyet'in görev ve sorumluluklarını ortaya çıkarması, yerli tüccarların şirket kurmada desteklenmesi ve söz konusu şirketin yerli sermaye girişiyle açılan ilk Ticari Tütün Anonim Şirketi olması bakımından literatüre katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dersaadet, Nizamname, Osmanlı Anonim Şirketi, Tütün, Ticaret.

Establishment of Tobacco Ottoman Joint-Stock Company

Abstract

The first joint-stock companies in the Ottoman Empire were formed in the form of partnership agreements consisting mostly of foreign capital according to the provisions of the Commercial Code of 1850. In the establishment process of joint-stock companies, which are considered as capital companies by the Ministry of Commerce and Agriculture, the regulations prepared jointly by the provincial administrative council, committee of general assembly and commercial societies/commissions play an important role. In this context, on April 2, 1919 (Recep 1, 1337), Tobacco Ottoman Joint-Stock Company was established in Dersaadet to carry out all kinds of commercial activities such as tobacco manufacturing, establishing companies, and exporting tobacco in agricultural and commercial areas. In this study Tobacco Ottoman Joint-Stock Company's founders, structure, functioning, establishment stages and principles will be discussed in detail by making use of the documents of the Prime Ministry Ottoman Archives. Tobacco Ottoman Joint-Stock Company will contribute to the literature in terms of revealing the authority of the Dersaadet Board of Directors in the establishment of the company and the duties and responsibilities of the General Assembly, supporting local merchants in establishing companies and the fact that the company in question is the first Commercial Tobacco Joint-Stock Company opened with local.

Keywords: Dersaadet, Regulation, Ottoman Joint-Stock Company, Tobacco, Trade.

Giriş

XVI. yüzyıldan itibaren Fransa, Hollanda ve İngiltere'de anonim şirketlere (East India Company, Russia Company, Turkey Company gibi) belirli bir alandaki ticareti yürütmede tekel yetkisi tanınmaktaydı. Bu dönemde önem kazanan bu şirket türü, kamu tüzel kişileri ile anonim

şirketler arasında bir konumdadır.¹ Anonim şirketler, politik desteğe sahiptirler ve kapitalizmin gelişmesiyle ortaya çıkan girişimlerin sermaye gereksinimini karşılayabilmek için Batı'da anonim şirketler adıyla gelişip yaygınlaşmaktaydı. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında şirketler, en küçük sermaye birikimlerini bile bir araya getirerek büyük sermaye gerektiren işlerin yapılmasında rol oynamaktaydı.²

XVIII. yüzyılda İngiltere'de başlayan "Endüstri Devrimi" Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve Avusturya'da modern endüstri kurumlarının oluşmasında etkili olurken Osmanlı Devleti el emeğiyle çalışan eski sanayi sistemlerinden tamamıyla kurtulamamıştı. Ayrıca Osmanlı Devleti, büyük sermaye teşekkülüne elverişli bir zemini de hazırlayamamıştı. Kapitülasyonlar, bu türden bir gelişmeye imkân vermediği gibi yabancı ülkelerden Osmanlı Devleti'ne gelen mallardan dilediği gibi gümrük vergisi alımını da güçleştirmekteydi.³ Bu durum Osmanlı kamu maliyesindeki vergi alımı ve iç borçlanmada önemli gelişmelere imkân sunarken özel finans alanındaki gelişimlerin daha sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Bahsi geçen kurumlardaki kamusal reformlar Müslüman tüccarları değil, daha çok Avrupalılarla ilişkileri olan Gayrimüslimlerin iktisadî alanına etki etmiştir.⁴ Şöyle ki Osmanlı dâhili ticaret sürecinde Müslüman tüccarların yerli sermaye girişimine dair ciddi bir gelişme süreci henüz ortaya çıkmamıştır.

XIX. yüzyılda Avrupa'daki ticari nizam, modernleşen Osmanlı Devleti'nde ticaret, sanayi ve tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için bazı düzenlemeleri zaruri hale getirmiştir. Tüccarların çoğu usul ve kaidelere bağlı ise de bilhassa ticari organizasyonları tek elden yürütmek için Zahire Nezareti'nin yerine Batılı ülkelerde olduğu gibi

¹ İlhan Tekeli, "Türkiye'deki Şirketlerin Gelişimi ve Kapitalin Yoğunlaşma Süreci", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Şirketler/Holdingler, Fasikül: 76, İletişim Yay., İstanbul, 1985, s. 2387.

² Haydar Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Şirketleşme*, Vakıfbank Yay., İstanbul, 1999, s. 33.

³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, VI, TTK Yay., Ankara, 1988, s. 259; Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 465.

⁴ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İş Bankası Yay., İstanbul 2016, s. 16.

daha geniş yetkilerle donatılan *Ticaret Nezareti* kurulmuştur.⁵ 24 Mayıs 1839 tarihinde teşkil edilen Ticaret Nezareti'nin esas gayesi Avrupalı devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de ticaretin yaygınlaşması, kâr oranının artması, kaidelere uyulması ve yöneticilerin işlerine ciddiyetle bağlanması yönündedir.⁶ 1850 senesinde Fransa'dan iktibas edilen *Kanunname-i Ticaret*'in yürürlüğe girmesiyle Osmanlı ticaret hayatındaki uygulamalar şirket türlerinin kurulmasına imkân sağlamıştır.⁷ Osmanlı Devleti'nde çıkarılan 1850 tarihli yasa bu anlamda bir başlangıç niteliğindedir. Ticaret Kanunnamesini izleyen 1876 tarihli Kanun-i Esasi, yani Meşrutiyet Anayasasınının 13. maddesi de “*Tebaa-ı Osmaniye nizam ve kanun dairesinde ticaret ve sanat ve felahet için her nevi şirketler teşkiline mezundur*” ifadesiyle Osmanlı tebaasına şirket kurma iznini tanımaktadır.⁸

Sultan Abdülmecid döneminde Osmanlı Devleti'nin dış ticaretinde büyük bir artış görülmektedir. Ancak 1838-46 yıllarında yürürlüğe giren ticaret anlaşmalarıyla Avrupalı devletlere kapitülasyonlarla elde ettikleri ticari imtiyaz ve muafiyetlere ilaveten kamu hizmeti imtiyazı gibi bir takım yeni ayrıcalıklar verilmiştir.⁹ Dış ticarete tekel düzeni kaldırılmış, olağanüstü vergi ya da sınırlamaları uygulama hakkından vazgeçilmiştir. Nitekim 1846'da Avrupalı tüccarlara taşınmaz mal edinme gibi haklar da tanınınca büyük ölçekte verimli topraklara da sahip olmuşlardır. Bu imtiyazlar Osmanlı tüccarlarına tam bir ticaret serbestliği elde eden Avrupalılar kadar fayda sağlamamıştır. Ticaret sözleşmesine göre Osmanlı Devleti bu şartlar altında Avrupalılar için bir ham madde deposu ve mamul mallarını sattıkları bir pazar haline gelmiştir. Vakanüvis Lütfi Efendi, “...çalı süpürgesi, ağaç kaşık ve tahta

⁵ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, Eren Yay., İstanbul, 1993, s. 129.

⁶ Aziz Tekdemir, “Ticaret Nezareti'nin Kuruluşu ve Birimleri”, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret*, Der. Fatmagül Demirel, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012, s. 49.

⁷ Ali İhsan Öztürk, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Mahalli Kamu Hizmetleri İmtiyazları*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarih Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2003, s. 81-82.

⁸ A. Şeref Gözübüyük & Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri 1839-1980*, 2. Baskı, Ankara, 1982, s. 28.

⁹ Ramazan Balcı & İbrahim Sırma, *Ticaret ve Ziraat Nezareti: Memalik-i Osmaniye'de Anonim Şirketleri*, İstanbul Ticaret Odası Yay., İstanbul, 2012, s. 18-19.

taraklara kadar muhtaç olduğumuz eşyanın cümlesi yabancı memleketlerden gelip ve ucuzluğu ile revaç bulup mevcut servetimizi ecnebiler sülük gibi çektiler..." ifadesi ile her anlamda yabancılara olan bağlılığı ciddiyetle eleştirmiştir.¹⁰

Osmanlı Devleti'nde ticaretin gelişmesi yönündeki ilk fikirlerin Sultan Abdülaziz döneminde ortaya atıldığı bu fikirlerin hayata geçirilmesinin ise II. Abdülhamid döneminde gerçekleştiği görülmektedir. 1876 yılında Osmanlı idari yapısındaki değişime paralel olarak Sultan II. Abdülhamid ve dönemin Ticaret Nazırı sanayi ve ticaret meseleleri ile daha yakından ilgilenmeye başladılar.¹¹ Avrupa devletlerinden etkilenen yönetici zümrenin teşvikleri doğrultusunda ilk olarak Ziraat ve Ticaret Cemiyeti adıyla bir topluluk ortaya çıkmıştır. 1880 yılı itibariyle ticaret odası iç tüzüğü hazırlanarak "*Cemiyet-i Ticariye*" adıyla bir komisyon oluşturulmuştur.¹² Komisyonun çalışmaları doğrultusunda 14 Ocak 1882 tarihinde "*Dersaadet Ticaret Odası*" teşkil edilmiştir.¹³ Dersaadet Ticaret Odası'nın kurulmasına izin veren yasal düzenlemeden sonra hükümet, Osmanlı sanayisinin gelişmesi için 7 Temmuz 1880'de "*İstanbul Sanayi Odası*" ve akabinde "*Dersaadet Ziraat Odası*" olmak üzere iki farklı oda kurmuştur. Fakat uygulamadan ziyade yazılı hüküm niteliğinde kalan odaların etkinliğini sağlamlaştırmak adına 19 Şubat 1889 tarihinde bir öneri dosyası hazırlanarak bu defa yapısal değişikliğe gidilmiştir. Odanın tek bir bünyede teşkil edilmesine karar verilerek ismi "*Dersaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası*" olarak değiştirilmiştir.¹⁴ Kurum, ticaret ve sanayinin gelişmesi için çalışmalar yapmış ve hükümete öneriler sunmuştur.¹⁵ 1896 yılında dönemin Ticaret ve Ziraat Nazırı Mahmut Celalettin Paşa, Dersaadet Ticaret Odası cemiyetinden Osmanlı ülkesinde ticaret ve sanayinin gelişmesi için tafsilatlı bir rapor

¹⁰ Karal, *a.g.e.*, s. 259-260.

¹¹ *İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası*, 4, (Kanuni-sani 1926).

¹² BOA. A.Ş DVN. MKL. 18/20, (09 Safer 1297/ 22 Ocak 1880).

¹³ BOA. İ. ŞD. 55/3122, (18 Şevval 1299/ 13 Eylül 1882).

¹⁴ *Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923*, (Haz. Ufuk Gülsoy & Bayram Nazır), İstanbul Ticaret Odası Yay., İstanbul, 2009, s. 93-94.

¹⁵ Ayşe Yanardağ, "Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasında Milli Sanayinin Himayesi Meselesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46/2 (2022), s. 307.

hazırlanmasını talep etmiştir. Oda heyetinin uzun çalışma ve araştırmaları neticesinde öneri mahiyetinde bir rapor hazırlanmıştır. Aslında bu rapor, odaya tabi olan üyelerin ülkenin iktisadî kalkınmasını destekleyecek ticaret, sanayi ve ziraata ilişkin görüşlerini yansıtmaktadır. Raporun 23. maddesinde, anonim şirketler tüzüklerinin, komandit şirketler mukavelelerinin ve kolektif şirketlerin kimlerden oluştuğunu belirten resmi evrakın ticaret odalarına kayıt ettirilmesi ve ticarethanelerin devir ve satışı durumlarında odanın bilgilendirilmesinin yasal bir zorunluluk haline getirilmesi konusuna değinilmiştir.¹⁶

Osmanlı anonim şirketlerin kuruluş sürecine bakıldığında, Osmanlı hukuk tüzüğüne girdiği tarihten yıkılışına kadar önemli bir değişim geçirmediği anlaşılmaktadır. Söz konusu yapılan değişiklikler ise bürokrasideki düzenlemelerin detaylandırılmasından ibarettir.¹⁷ Şirket kurucularının ilk başvuru makamı Ticaret Nezareti'dir. Şirket kurmak isteyenler, şirket iç tüzük örneğini Ticaret Nezareti'nden satın alarak bir nizamname taslağı oluşturmaktadır. Nezaret bünyesinde hazırlanan başvuru dilekçesi ile nizamname taslağı incelenerek gerekli düzeltmeler ve ilaveler yapıldıktan sonra Sadarete gönderilmektedir. Sadarete ulaşan şirket nizamnamesi, ilk olarak Şura-yı Devlet'e uygun bulunması durumunda onaylanmak üzere Padişah'a takdim edilmektedir. İç tüzüğün onaylandığına dair irade çıkıp, Ticaret Nezareti ve İstanbul Bidayet Mahkemesi Mukavelât Muharrirliği Sicilleri'ne kaydedildikten sonra şirket resmen kurulmuş olmaktadır. İç tüzüğe göre, bir şirketin kesin kuruluşunun tamamlanabilmesi için sermayesini oluşturan hisse senetlerinin tamamının imzalanması ve sermayenin %10'unun ödenmiş olması şart koşulmuştur.¹⁸ 1880 tarihli devlet kararnamesinde ticari işlemlerde fiyatlar belli bir kontrol mekanizmasına tabi tutulmuştur. Sermaye miktarı belirlenirken devlet,

¹⁶ *Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923*, s. 143.

¹⁷ Ali Akyıldız, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s. 37.

¹⁸ Akyıldız, *a.g.e.*, s. 37-39.

piyasada oluşan fiyatları belli ölçüde kabul etmiş, aşırıya gidilmediği sürece şirket teşkilinde miktarı belli bir dengede tutmaya çalışmıştır.¹⁹

Osmanlı Devleti'nde 1908'e kadar toplam 86, yılda ortalama 1.45 anonim şirket kurulmuş iken II. Meşrutiyet'in ilanından sonra şirketleşme faaliyeti hız kazanarak özellikle Müslüman-Türk eşrafın oluşturduğu *Millî şirketlerin* sayısında ciddi artış kaydedilmiştir.²⁰ 1914-1918 yılları aralığında toplam 123 şirket açılmıştır. Şirket teşkilinin en yoğun dönemi ise 1916-17 yıllarındadır. Bu dönem savaş yılları olmasına rağmen modern anlamda şirketleşme yönünde önemli bir zemin hazırlamıştır. Özellikle ticaret ve sanayi alanında millileşmenin etkisini artırma amacı güdülerek yabancı sermaye ve dış borçlanma gereksinimini azaltma yoluna gidilmiştir. Dersaadet'de açılan şirketler göz önünde bulundurulduğunda en düşük anonim şirketin zirai alanda kaydedildiği görülmektedir. Osmanlı'daki anonim şirketler 1919 yılı itibarıyla *Dersaadet Ticaret ve Sanayi Odası* bünyesinde teşkil edilerek faaliyetlerini yürütmeye devam etmiştir.²¹

Osmanlı Devleti'nde Anonim Şirketlerin Kuruluşu

Anonim şirketler, bir ticaret unvanı altında kanunen müsaade edilen her türlü maksat ve faaliyetlerin yerine getirilebilmesi için teşkil olunabilmektedir. Sözleşme kapsamında kurulan şirketin mevzu ve amacı, Ticaret Kanunu veya ticaret hukukuna ait diğer kanunların çizdiği çerçeve haricinde kalsa bile *anonim şirket* statüsünde değerlendirilmektedir.²²

Çok çeşitli olmalarına rağmen *Ticaret Kanunu'na* göre güvenilir şahsiyet veya kurum ile tüccar arasında yapılan sözleşme kapsamındaki şirketler üç tür olarak teşkil edilmektedir.²³ Bunlardan *kolektif şirket*, ticaret yapmak için sermaye ve emeklerini bir araya getirmiş ve

¹⁹ Ömerül Faruk Bölükbaşı, "Osmanlı Ticari, Sosyal ve Ekonomik Hayatında Akçe Farkı Meselesi (1880-1916)", *History Studies*, 14/4 (2022), s. 799.

²⁰ Murat Koraltürk, "Osmanlı Devleti'nde Şirketleşme, İlk Anonim Şirket ve Borsanın Kuruluşu", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, C.3, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 445.

²¹ BOA. İ.DUİT. 21/15.

²² Ernst E. Hirsch, *Ticaret Hukuku Dersleri Ticaret Şirket ve Teşekkülleri*, (Haz. Halil Arslanlı) II, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1940, s. 59.

²³ Murtaza Köse, "Tarihi Süreçte Şirketler ve Fonksiyonları", *AKEV Akademi Dergisi*, 16/50 (2012), s. 277.

yanındakilere tamamen kefil olmuş olan iki veya daha fazla şahsın kurduğu şirket türüdür. Bu şirketin heyet-i umumisi bir şahıs gibi kabul edilerek ticaret kanununa göre bir tutum izlenmektedir. *Komandit şirket* de ortak sermaye miktarına sahip heyetin oylarıyla ve fikriyle idare edilmeyip bir veya birkaç şahsa verilen hisselerden ibaret şirket çeşididir. Bu bağlamda ortaklık sahiplerinin birbirine kefil olmadan en çok sorumluluk üstelenen şahısların, şirketin genelini idare etmesine olanak sağlamaktadır. Bu tür şirketlere *adi komandit şirketler* adı da verilmektedir. Bu şirket türü ile ticari yeteneği olup yeterli sermayesi olmayanlara ticaret yapma imkânı sunulmaktadır.²⁴ Osmanlı kamu mali işleri bakımından incelendiğinde söz konusu şirket türü, Osmanlı iktisat şirketine bir emsal gösterilebilir. Çünkü Osmanlı'daki şirket türlerinde sermaye miktarı, şirket sorumluluğunu belirleyen en önemli etkidir. Şirket türlerinden bir diğeri de *anonim şirketler*dir. Anonim şirketler isimsiz olan bir şirket türü olarak kabul edilmektedirler. Bu tanım gereğince ticari sermaye, birçok hissedara paylaştırılmış ve şirketlerin adları dahi çok fazla dikkate alınmamıştır. Sermayeye sahip olabilmek amacıyla eshâm kâğıtları, yani tahviller çıkarılmıştır. Bu tahvilleri elinde tutanların şirkete ortak olma hakkı söz konusudur. Mesela Şirket-i Hayriye, eshâm senedâtı uygulaması sayesinde çok büyük işler meydana getirmek için tesis olunan bir anonim şirket türüdür.²⁵ Bu şekilde teşkil olunan şirketlerin tesis edilmesi irade-i seniyye, yani padişahın emrine ve iznine bağlıdır. Teşkil edilen anonim şirketlerde ticaret ruhuna sahip tüccar ve padişahın katkısı ticaretin gelişmesi için belirleyici unsurdur.²⁶

Osmanlı Devleti'ndeki anonim şirketler başlangıçta isimsiz bir şirket türü olarak benimsenmiştir. II. Meşrutiyet dönemi itibariyle şirket sayılarında belli bir artış sağlanması, ziraat ve ticaret konularında yeni bir düzenleme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de anonim şirketlerin kuruluş sürecinde belli isimler ile adlandırılmalarıdır. Arşiv belgeleri incelendiğinde Osmanlı'daki anonim şirketlerin kuruluş esaslarında dikkat çeken ilk husus şirket adı, kurucularının isimleri ve

²⁴ OZTG (*Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*), 26, (9 Teşrin-i Sani 1324/ 22 Kasım 1908), s. 405.

²⁵ Ali Akyıldız, "Şirket-i Hayriyye", TDVİA, XXXIX, İstanbul, 2010, s. 201.

²⁶ OZTG, s. 405.

sermaye miktarı olmuştur.²⁷ Osmanlı'daki ticari anonim şirketlerin kuruluşuna müteakip iktisadî büyümenin sağlanması konusunda padişahın etkisi de açıkça görülmektedir.

Osmanlı anonim şirketlerinin kurulmasında önemli olan diğer husus, şirket nizamnamesinin hazırlanması ve tasdik edilmesidir. Şirket nizamnamesinin hazırlanması meselesi de yine şirketin açılacağı vilayetin vereceği karar dâhilindedir. Bu süreçte ilk olarak idare meclisine üye olan kurucuların, sonrasında sermaye katılımı ile ticaret ve sanat erbabı olanların kabulü uygun görülmektedir. Bunlar dışında 50.000 liraya kadar % 40, 100.000 liraya kadar yüzde % 25, 250.000 liraya kadar % 15, 500.000 liradan yukarı sermaye ile teşekkül edecek şirketlerin katılımları en az 50.000 derecesinde hisse vermek şartıyla oluşturulmaktadır. Şirket katılımcılarının servet ve şahsiyetlerini ortaya çıkarmak amacıyla hükümetin hukuki kapsamda genel bir tetkik yapması gerekmektedir. Ayrıca şirket kurucularına kefil olacak kişilerin servet ve birikimlerinin ciddiyetle araştırılması da bir diğer önemli husustur.²⁸

Osmanlı Devleti'nde şirketleşme faaliyetleri 1850 *Ticaret Kanunnamesi* ile başlamışsa da bunlar genellikle geçici sözleşme niteliğinde olup belirli bir işi ortaklaşa yapmak amacıyla teşekkül etmiştir. 1882'de *Anonim Şirket Nizamname-i Dâhilisi*, 1887'de ise yabancı memleketlerde teşekkül eden anonim şirketlerin Memalik-i Devlet-i Aliye'de kuracakları şirketler hakkında nizamnameler yayınlanmıştır. Bu nizamnamelerde Avrupa'nın anonim şirketler vasıtasıyla büyük servet elde ettiği; ancak Osmanlı'da şirket kurma konusunda bir rağbet ve heves olmadığı gerekçesiyle şirketlerin açılması yönündeki girişimlerin desteklenmeye muhtaç olduğu görülmektedir.²⁹ 1908 yılına kadar Osmanlı yöneticilerinin ticaret mevzuatı konusundaki bilgilerinin yetersizliği, dâhili şartlar

²⁷ BOA, ŞD. 2459/48, Dersaadet Anonim Buz Şirketi; BOA, Y.A.HUS. 169/38, Haydarpaşa Demiryolu Hattı İşletme Şirketi; BOA, HH.d. 4107, Yün ve Pamuk İpliği İmal Yapım Şirketi; BOA, Y.A.HUS. 248/78, Osmanlı Anonim Sigorta Şirketi; BOA, İ.DUİT. 32/8, Dersaadet Rihtımları İşletmesi Şirketi; BOA, A} DVN.MKL. 35/3, Bank-ı Osmani Anonim Şirketi; BOA, A} DVN.MKL. 38/13, İzmir Su Şebeke Osmanlı Anonim Şirketi.

²⁸ Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-14 Mart 1923*, TTK Yay., Ankara, 1982, s. 43-44.

²⁹ Koraltürk, "a.g.m.", s. 443-444.

gözetilmeden Fransız mevzuatının Türkçe'ye çevrilerek alınması, ticaret eğitimine yeterli önemin verilmemesi gibi nedenlerle şirketleşme gelişmemiştir. II. Meşrutiyet dönemi itibariyle ticaret alanında yapılan bir takım düzenlemelerle 1914-1918 yılları aralığında şirket sayısında belli bir artış görülmekle birlikte çoğu yerli sermaye ve tüccar tarafından kurulmuştur.³⁰

1918-1920 yılları arasında Osmanlı anonim şirketleri faaliyetlerine bakıldığında 129 Osmanlı anonim şirketinden 42'sinin ticaretle, 42'sinin sanayi sektörü, 16'sinin iktisadî, 15'inin inşaat ve nakliyat, 9'unun sigorta ile ilgili ve geri kalanların toplumsal amaçlarla kurulan şirketler olduğu görülmektedir. Şirketlerin sermaye miktarlarına bakıldığında en yüksek sermayenin mali şirketlere, en düşük olanın zirai şirketlere ait olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.³¹

1920-1930 yılları arasında teşkil olunan 29 Türk Anonim Şirketi'nden 9'unun kurucu, hissedar ve idare meclis üyeleri arasında yabancılar da bulunmaktadır. Pazar dö Lövan (Bazaar de Levant) A. Ş. (1921), Adana "İstikbal" Pamuk T. A. Ş. (1923), Şark Merkez Ecza T. A. Ş. (1924), Kömür Ticareti T. A. Ş. (1924) gibi örneklerin yer aldığı dokuz şirket dışındakilerin idare merkezleri İstanbul'dadır. Bu şirketler dışında aynı dönemde ticaret amacıyla kurulan yirmi Türk anonim şirketinin kurucu, hissedar ve idare meclisi üyeleri arasında yabancılara rastlanmamıştır. Bahsi geçen şirketlerden ilki *Tabako Osmanlı A. Ş.* (1920) olmak kaydıyla Osmanlı ve Milli Sermaye Ticaret A. Ş. (1920), Halı Ticareti Osmanlı A. Ş. (1920), İsmail Fuad ve Ortakları Osmanlı Anonim Şirketi (1920), Türkiye Millî İhracat Şirketi (1922) gibi şirketler yerli sermayeli Türk tüccarların kurdukları anonim şirketlerdir.³²

³⁰ 1887-1918 Dersaadet'de kurulan anonim şirketlerin listesi için bkz. Ramazan Balcı & İbrahim Sırma, *Ticaret ve Ziraat Nezareti: Memalik-i Osmaniye'de Anonim Şirketleri*, İstanbul, 2012; Celali Yılmaz, *Osmanlı Anonim Şirketleri*, İstanbul, 2011; Coşkun Çakır & Yakup Akkuş, "Osmanlı İstanbul'unda Ticaret", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İSAM, İstanbul, 2015.

³¹ Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Doğan Yay., İstanbul, 2012, s. 178-179.

³² A. Gündüz Ökçün, *1920-30 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1971, s. 108-109.

Tabako Osmanlı Anonim Şirketinin Teşkil Süreci

XVI. yüzyılda üretim ve tüketim sahası bularak dünyaya yayılan tütün, Akdeniz üzerinden Osmanlı topraklarına girmiştir. İlk zamanlarda *tabaka/tabaga*, sonraki yıllarda resmî dilde *duhan*, içtimâî hayatta *tütün* olarak adlandırılmıştır. İlk olarak İngiliz tüccarlar tarafından İstanbul'a getirilerek tanıtılmış, sonrasında Memalik-i Osmaniye'nin büyük bir bölümünde üretim, ticaret ve tüketimi ile gündeme gelmiştir.³³

XIX. yüzyıl itibarıyla tütün ticaretinde yabancı girişimli sermayenin etkin olduğu ve tüccarların dahi gayrimüslimlerden meydana geldiği bilinmektedir. 1884 yılında Osmanlı Devleti'nde şirket faaliyetleri gerçekleştirmek ve kontrol altında tutabilmek amacıyla bir Tütün Rejî'si oluşturulmuştur. Avrupa sermayeli tütün şirketine tütünün üretimi, satın alınması ve ihracatı yanı sıra tüketim için de kullanılması imkânı verilmiştir.³⁴ Arşiv belgelerine göre, tütün tekeli imtiyazı alabilmek için Osmanlı anonim şirketlerinin de kurulmaya başlandığı, hatta kuruluşuna dair ilk girişimin 29 Zilhicce 1320/ 29 Mart 1913 tarihinde yine yabancı sermaye ile yapıldığı görülmektedir.³⁵

Osmanlı Devleti'nde yerli sermaye girişimciliği dâhilinde ticari tütün şirketinin kuruluşu için yapılan ilk teşebbüs 3 Zilhicce 1335/ 20 Eylül 1917 tarihinde Duhan Osmanlı Anonim Şirketi adıyla yapılmıştır. Şirketin teşkil sürecinde yapılan yazışmalar ve düzenlemelere göre ilk olarak Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne başvuru yapılmıştır. Buradan alınan 384 numaralı kararname ile bürokratik süreç takip edilerek Şura-yı Devlet'e iletilmiştir. Şura-yı Devlet nezdinde kabul edilen başvuru belgeleri yeniden gözden geçirilerek Maliye ve Nafi'a Dairesi'nden tanzim edilen nizamname kapsamında resmîyete alınmıştır. Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden alınan kararname örneği, Heyet-i Umumiye'nin katılacağı toplantıdaki görüşleri doğrultusunda yazılı olarak sunulmalıdır. Böylece vilayet dâhilinde oluşturulacak şirketin kuruluş sürecindeki evrak kayıt işlemleri tamamlanmış olur. Arşiv belgesinden elde ettiğimiz bilgiye göre, Duhan Osmanlı Anonim Şirketinin teşkil için

³³ Fehmi Yılmaz, "Tütün", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2012, s. 1.

³⁴ Rudolph P. Matthee, "Tütün", *The Encyclopaedia of Islam*, X, Leiden Brill, The Netherlands, 2000, s. 806.

³⁵ BOA. Y. PRK. BŞK. 68/101, (29 Zilhicce 1320/ 29 Mart 1913).

Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden bir kararname çıkarılmıştır. Bu kararnamede, şirketin ticari ve zirai faaliyetler yürütmek amacıyla teşkilinin uygun olduğuna karar verilmiştir. Bahsi geçen arşiv belgesinde Duhan Osmanlı Anonim Şirketi'nin kurucuları, Süleymaniye Mebusu Babanzâde Hikmet ve tütün tüccarlarından Kâtibzâde Nuri³⁶ beyler olduğu anlaşılmaktadır. Şirket teşkili için gerekli olan iç tüzük layihası Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından hazırlanarak başvuru evrakı ile birlikte Şura-yı Devlet'e takdim edilmiştir. Başvuru numarasının alınması ile söz konusu şirketin teşkiline dair hukukî ve yasal sürecin başladığı görülmektedir. Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararları doğrultusunda Duhan Osmanlı Anonim Şirketi'nin kurulması hususuna dair ruhsat verilmesi uygun bulunmuştur.³⁷

Tütün ticaretinde yerli sermaye ve Türk tüccarlarının etkisini artırmak amacıyla bu tür şirketlerin kurulduğu görülmektedir. Duhan Osmanlı Anonim Şirketi teşkil etmek üzere yapılan başvurunun kabulünde aynı etken görülmektedir. Her ne kadar söz konusu tütün şirketinin teşkiline ruhsat verildiği ifade edilse de şirketin belli tarihlerde gerçekleşen tütün müzayedelerine yapmış olduğu başvurunun kabul edilmediği görülmektedir. Duhan Anonim Şirketi, hükümete ait olan beş yüz bin kilo tütünü daha önceki müzayedede teklif sunduğu gerekçesi ile tütün ihalesine alınmamıştır. Bununla birlikte Maliye Nezareti'ne havale edilen 17 Safer 1338/ 11 Kasım 1919 tarihli belgeye göre, Duhan Anonim Şirketinin herhangi bir anlaşması bulunmadığından yeniden tetkik edileceği bilgisi verilmiştir. Duhan Anonim Şirketi daha önceden yapılan müzayedede hükümet adına izinsiz katılım sağladığı gerekçesiyle sonrasında yapılan ihaleye alınmamıştır. Bu konu üzerine yapılan tahkikata göre, söz konusu müzayedeye İngiltere ve Avusturya'dan tüccarların da katıldığı görülmektedir. İngiltere yüksek komiserliğinin 13 Muharrem 1338/ 8 Ekim 1919 tarihli yazısında Duhan Anonim Şirketi'nin hükümete ait

³⁶ Arşiv belgelerinde İzmirli Kâtibzâde Nuri Bey olarak geçen tüccar, XVIII. ve XIX. yüzyılda İzmir'de meşhur bir eşraf olarak zikredilen Kâtibzâde ailesinin son dönem ticaret erbabı üyeleri arasında gösterilmektedir. Kâtibzâde ailesi için bkz. Mensure Kızıl Öztürk, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yerel Yönetimden Ticarete İzmirli Kâtibzâdeler", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 17 (2023), s. 222-253.

³⁷ BOA. MV. 248/20, (5 Zilhicce 1335/ 22 Eylül 1917); BOA. ŞD. 1276/22 (24 Muharrem 1341/ 16 Eylül 1922).

tütünlerin satın alınmasında bir Avusturya şirketi ismine yapılan teklifin dikkate alınmış olması dolayısıyla Duhan Şirketi ile yapılan mukavele anlaşmasının olumsuz neticelendiği bildirilmiştir.³⁸

Ticaret ve Ziraat Nezareti Nizamnamesine göre, Osmanlı tebaasına mensup tüccarların kurmuş oldukları şirket ismi ve sermayesi ile izinsiz girişimde bulunmaları yasaklanmıştır. Ancak bazı istisnai durumlarda Bâb-ı Ali'nin bilgilendirilmesi dâhilinde gerekli izinlere müsamaha gösterileceği açıkça belirtilmiştir. Bâb-ı Ali Hukuk Müşavirliği'ne sunulan bir belgede, Duhan Osmanlı Anonim Şirketi'nin hükümete ait tütünlerin müzayedesinde bazı teklifler sunduğu; fakat teklif edilen bedelin uygun görülmemesi nedeniyle reddedildiği ifade edilmektedir. Bâb-ı Ali'nin tekeline geçmiş olan ürünün şirket senedi oluşturularak müzayedeye katılması şahsın kendi hesabıyla mı yoksa şirket hesabıyla mı girişimde bulunduğu belirlenememesi nedeniyle müzayedeye zarar vereceği gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti Nizamnamesinin 23. maddesinde "*Bir Osmanlı Şirketini Düvel-i merkeziyeden birine mensup bir şirketle mu'amelâtta bulunmaktan men' edecek bir mahiyette bulunduğu kana'at hasıl edilememekle beraber 'umumi müzâyedelerde zahiren Osmanlı Şirketler tarafından vuku' bulan ve fakat nefsu'l-emirde kimin nâmına vuku' bulunduğunu tahkik etmek muktedir olmasa bile pek müte'assir olan teklifâtı red etmek suretiyle memnu'iyet-i mezkureyi te'mine imkân görülemez.*" ifadesi konunun netliğe ulaşmasında özellikle vurgulanmaktadır.³⁹

Nizamnamenin 23. maddesinde dikkat çekmek istenen bir diğer konu da "*...Hükümet-i Osmaniye Merkezî Hükümetlerle bi'l-cümle münâsebâtı kat' edecektir...*" cümlesidir. Bu madde ile konunun Osmanlı hükümeti ile İngiltere ve Avusturya hükümetleri arasındaki münasebetlere yönelik bir mevzu olduğu, Osmanlı tebaası ile bahsedilen hükümet tebaası arasındaki münasebetleri ilgilendirmediğine değinilmektedir. Bahsedilen husus, Osmanlı memleketinde bulunan Osmanlı tebaası ile Avusturya'da bulunan Avusturya vatandaşları için geçerlidir. Osmanlı vatanında olup Osmanlı tebaasına mensup Avusturyalılar bu maddenin kapsamı dışındadır.⁴⁰

³⁸ BOA. HR. HMŞ. İŞO. 1/12, (13 Muharrem 1338/ 8 Ekim 1919), s. 3.

³⁹ BOA. HR. HMŞ. İŞO. 1/12, (13 Muharrem 1338/ 8 Ekim 1919), s. 2.

⁴⁰ BOA. a.g.b., (1 Zilkade 1336/ 8 Ağustos 1918), s. 1.

Bununla birlikte Avusturya'da bulunan Avusturya şirketleri ile haberleşme dairelerine nezaret etmek ve Osmanlı ülkesinde bulunan şirketler var ise de teftiş edilmesi gerekmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere bir Osmanlı şirketinin ihalesinde kendi hesabına mı yoksa Avusturya hükümetine mensup bir şirket hesabına mı hareket ettiğini teftiş etmek tabii ki pek mümkün görünmemektedir.⁴¹

Tütün müzayedesinde vuku bulan bu hadisede, Duhan Osmanlı Anonim Şirketi'nin durumuna dair İngilizler ile aralarında bir mesele çıkarmamak üzere, Hariciye Nezareti'nden İngiltere Komiserliği'ne uygun bir cevap yazılmıştır. Buna göre,

“Duhân nâm Osmanlı Anonim Şirketinin hükümet-i seniyyeye ait tütünlerin müzâyedesi sırasında bazı teklifâtta bulunmuş ve fakat teklifât-ı mezkurenin nâfi' görülmesine mebni red edilmiş olduğunu iş'ar ile kesb-i (...) eyler. Da'ire'i 'â'idesi devleti ait emvâlin müzâyede senedi müzayedeye iştirâk eden efrâd-ı hekim ve müteşeyyih kendi hesaplarına mı yoksa diğerlerinin hesaplarına mı hareket ettiğini kestiremeyeceği gibi müzâyedenin hüsn-i ceryânına halel getirmeksizin bu mesele mülâhazata girişmekte mümkün olamaz...”

İfadeleriyle Osmanlı Duhan Anonim Şirketinin Osmanlı tebaasından birine mensup bir şirketle ve kimin namına teklifte bulunduğu tam olarak belirsizdir.⁴² Netice itibarıyla mali ve hukuki bir nitelik taşıyan tütün müzayedesini meselesinde Duhan Osmanlı Anonim Şirketi adıyla başvuru yapıldığı görülmektedir. Ancak başvuru şartlarındaki madde ihlali sebebiyle konunun bir meseleye dönüşmeden çözüme kavuşturulması gerektiği görüşü hâkimdir.

Duhan Osmanlı Anonim Şirketinin işlevini yitirmesiyle bu kez yine Dersaadet merkezli olmak üzere ticari faaliyetlerin yürütülmesi için bir tütün şirketinin teşkili söz konusu olmaktadır. Tütün Osmanlı Anonim Şirketi olarak yapılan ilk başvurunun adlı bir takım olumsuz durumlar ile neticelenmesi aynı yıl içerisinde yeni bir tütün şirketinin teşkiline zemin hazırlamıştır. *Tabako Osmanlı Anonim Şirketi* adıyla Dersaadet merkezli olmak üzere bir tütün şirketi kurulması için 1 Recep 1337/ 2

⁴¹ BOA. HR. HMF. İŞO. 1/12, (13 Muharrem 1338/ 8 Ekim 1919), s. 2.

⁴² BOA. a.g.b., (13 Muharrem 1338/ 8 Ekim 1919), s. 2.

Nisan 1919 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden nizamname örneğinin alınması ile gerekli başvurunun yapıldığı görülmektedir.⁴³

Tabako Osmanlı Anonim Şirketi teşkili için uygulanacak aşamalarda, ilk olarak Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden iç tüzük örneği alınması, sonrasında kuruluş için gerekli Şirket Nizamnamesinin dâhili suretinin hazırlanması gerekmektedir. Şirket Nizamnamesinde belirtilen pek çok husus Şura-yı Devlet ve Sadaret makamına bildirilmelidir. Bu bağlamda Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden alınan izin belgesi şirket teşkili için ilk ve en önemli husus olarak belirlenmiştir. Diğer önemli hususlar gerekli ortak mutabakatın sağlanması ile sermayenin oluşturulması meselesidir. Son aşamada şirket kuruluş belgesi olarak *ruhsatnamenin* alınarak şirket teşkilinin tamamlandığı görülmektedir.

Tabako Osmanlı Anonim Şirketinin kurulması için Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne yapılan müracaatta, teşkil sürecinde hedeflerin belirli bir düzen kapsamında açıkça belirtildiği *Şirket Nizamnamesi*, şirketin yapısını, amacını, işleyişini ve komisyon üyeleri ile idare meclislerinin görev ve yetkilerini belirtmesi bakımından önemli bir kısmı oluşturmaktadır.

Tabako Osmanlı Anonim Şirketinin Kuruluş Nizamnamesi

Ticaret ve Ziraat Nezareti bünyesinde Tabako Osmanlı Anonim Şirketi'nin kuruluşu için bir şirket nizamnamesi hazırlanmıştır. Şirket nizamnamesindeki ana bölümlerin Ticaret Kanunnamesinde yer alan maddelerle bağlantılı ve yeni açılacak şirket hukukuna uygun olması gerekmektedir.⁴⁴ Özellikle ticari tütün anonim şirketlerinin teşekkülünde birkaç kısım dışında pek çok benzerlik durumu görülmektedir. *Tabako Osmanlı Anonim Şirket Nizamnamesi*, dokuz ana fasıl ve kırk sekiz muhtelif maddeden oluşmaktadır.⁴⁵

⁴³ BOA. MV. 250/91.

⁴⁴ Anonim şirket iç tüzüğü örneği, ilk olarak 28 Kasım 1882 tarihinde Avrupa anonim şirket nizamnamesi tercüme edilerek "*Anonim Şirket Nizamname-i Dâhilisi*" adıyla hazırlanmıştır. Osmanlı'da anonim şirketlerin kuruluşunda kullanılacak bir iç tüzük ile şirket şeklinin belirlenmesi hususunda genel bir şablon oluşturulmuştur (Akyıldız, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 22-23).

⁴⁵ BOA. A.} DVN MKL. 67/2, (3 Recep 1337/ 5 Nisan 1919), s. 2.

Birinci Fasılda şirketin teşkili, amacı, şirket adı ve merkezi konularına yer verilmektedir. İkinci Fasil, şirket sermayesi ve hisse senetlerinin beyan edilmesidir. Üçüncü Fasil, Şirketin dâhili beyanı ile Dördüncü Fasil, Heyet-i umumiye beyanından oluşmaktadır. Beşinci Fasil, senelik hesaplar ve detaylarının kaydedildiği defterin beyanıdır. Altıncı Fasil, kâr oranının paylaşılması ve hesabına kaydedilen sermaye akçesi konularından bahsetmektedir. Yedinci Fasil, ihtiyat (tedbir) akçesinin hazır bulundurulması meselesine dair bilgilendirmeden oluşmaktadır. Sekizinci Fasil da şirketin devam ettirilmesi, sözleşmenin fesh edilmesi gibi kesin kuralların açıklanması olarak belirtilmiştir.⁴⁶

3 Recep 1337/ 4 Nisan 1919 tarihinde Tabako Osmanlı Anonim Şirketinin teşkili için hazırlanan *Tabako Osmanlı Anonim Şirket Nizamnamesine göre,*

Birinci fasıl, Şirketin Teşkili, İsmi, Maksadı ve Merkezi

Tütün ticareti yapmak üzere kurulan komisyonda, tütünleri yaprak halinde imal ve tanzim ederek ihraç etmek ve tarladan alınan mahsulleri ticari olarak kullanmak üzere Kâtibzâde Nuri ve Veliyüddin İbrahim beyler ile düzenlenmesi kararlaştırılan hisse sahiplerinin ortaklığında bir Osmanlı Anonim Şirketi teşkil olmuştur. Şirketin ismi, *Tabako Osmanlı Anonim Şirketi* olacak ve yapacağı her türlü ticari faaliyeti Osmanlı Devleti takip edecektir. Şirketin merkezi *Dersaadet* olacak ve Osmanlı memleketi içerisinde veya yabancı ülkelerde dahi şubeleri bulunabilecektir. Şubenin açılışında Ticaret Nezareti'ne malumat verilecektir. Şirketin ömrü bazı katî kurallar dışında *altmış seneden ibaret* olacaktır.

İkinci fasıl, Sermaye ve Hisse Senetleri

Şirketin sermayesi yüz bin liradan ibaret olup her biri beşer Osmanlı Lirası değerinde toplamda yirmi bin hisseye bölünmüştür. Ancak Heyet-i Umumiye'nin alınan kararları hükümete bildirmek koşuluyla bu sermayeyi bir kat artırma yetkisi mümkündür. Sermayenin bir kat dahi artışında hükümetin izni gerekmektedir. Şirketin ihraç edeceği hisse senetlerinin örnekleri ihracattan önce Ticaret Nezareti'nden tasdik edilmelidir. Şirket sermayesinin tamamını kontrol altına almak

⁴⁶ BOA. a.g.b., s. 2/1.

gayesiyle şirket hissesinin % 10'u elde edildikten sonra kesin olarak teşkil edilecek ve ismi yazılan hissedarlara senet verilecektir. Sermaye miktarının yarısını ödeyen hisse ortağının elindeki senet örneği aslı ile değiştirilecektir. Şirket hisse senedinin Türkçe aslı ve Fransızca çevirisi güvenilir birinci elden evrak sayılacak ve bir tarafı Türkçe, diğer tarafı Fransızca ile yazılacaktır. Sermayenin ilk taksitinin verilmesinden sonra geriye kalan miktarı şirketin ihtiyacına göre bir defalığa mahsus Meclis-i İdare'nin kararıyla Dersaadet ve sair lazım gelen mahallerde farklı dillerde çıkan resmi ve gayri resmi gazetelerde 30 gün evvel ilan edilerek talepte bulunulacaktır.

Sermaye hissedarlarının elinde bulunan senet, hisse bedelinin yarısı ödeninceye kadar ortağın ismini taşıyacak, bedelin yüzde onu verilmedikçe havale kabulü veya satışı yapılamayacaktır. Hisse bedelinin yarısı ödendikten sonra senedin aslı hissedara verilecektir. Bu senetlerin havale ve satışı yapılırken de müşteri ve müdürlerden biri tarafından imzalanması ve şirket defterine kaydedilmesi gerekmektedir.

Hisse senetleri şirketi kapsadığı için tek kişinin hükmü geçersizdir. Şirket her hisse için sahip tanımaktadır. Bir hissedarın varis veya alacaklıları hiçbir vesileyle şirketin eşya ve emlakına haciz talep edemez, şirketin kurallarına müdahale edemezler. Şirketten istifa etmek için muhasebe defterine ve umumi heyetin kararlarını kabule mecburdurlar. Vakti geçen taksitleri ödemeyen hisse senedi sahiplerine hatırlatma yapılmaksızın geçen gününden itibaren senevi yüzde hesabıyla faiz uygulanır. Şirket taksitlerini vaktinde ödemeyen hissedar aleyhine dava açılabilir ve hisselerini satma yetkisi verilir. Bu şekilde satılması gerekli olan hisse senetlerinin numaraları gazetelerde yayınlanarak ilan edilmektedir. İlan süresinin on beş gün sonrasına kadar şirket adliyyeye suç duyurusunda bulunma hakkına sahip değildir. Hissedarın zarar ve ziyarı kendisine ait olmak üzere Dersaadet borsasında müzayede ile hisseleri satışa çıkarılır. Böylece satışı yapılan senetler iptal edilerek müşterilere aynı senet numaraları üzerinden yeni senetler temin edilmektedir. Satılan senedin tutarı hissedarın şirkete olan borcuna sayılır ve bu konu için tahsis edilir. Yatırdığı

meblağ üzerinden arta kalan miktar, kendisinden talep edilebileceği gibi fazla olan tutar da yine kendisine iade edilir.⁴⁷

Üçüncü Fasal, Şirketin Dâhiliyesi

Şirket Nizamnamesinin esas içeriğini oluşturan bölümdür. Özellikle Heyet-i Umumiye ve Dersaadet İdare Meclis üyelerinin ihale sürecindeki görev, yetki ve sorumlulukları ile şirket üyelerini ilgilendiren hususlar ifade edilmektedir.

Şirketin dâhili emirlerine göre, umumi heyet tarafından beş ile on iki üyeden oluşabilen komisyon, İdare Meclisine ihale olunur. Şirket teşkiline kadar üç yıl boyunca Meclis İdaresi tarafından bir şirket üyesi tayin edilir. Üç sene müddet için tayin olunan şirket üyesinin müdüriyete geçiş durumlarında yeniden seçim yapılması söz konusu olacaktır. Meclis idare üyesi, ilk seçiminde bir dönem boyunca yeni seçim yapılmaksızın görevini sürdürür. Sonrasında her dönem için diğer üyelerin talepleri doğrultusunda yeni aza seçimi yapılacaktır. Şöyle ki üyeliği düşen azanın tekrar seçilmesi de uygundur. Tabako Osmanlı Anonim Şirketi'ndeki Meclis İdare üyesinin tütünlü alakadar olan hiçbir şirketle görüşmesi mümkün değildir. Bu şartlar dâhilinde şirket idari heyetinin kabulünü alarak üyeliği onaylanmaktadır.

Meclis idaresi, şirketin kontrolüne tabi olduğu için şirket merkezinde ayda bir defa toplantı yapılması gerekmektedir. Görüşmelerin itibarlı olabilmesi için üyelerin bizzat huzura gelmesi şarttır. İdare Meclisi toplantı esnasında yapılan görüşmeleri detaylı olarak tutulan zabıt defterine kaydetmektedir. Zabıt defteri Sadrazamın onayına sunulduktan sonra Meclis üyesi tarafından imzalanır. Toplantı sırasında tutulan kaydın sureti veya bir nüshasının güvenilir kabul edilmesi için mutlaka imzalanması gerekmektedir. Bununla birlikte İdare Meclis üyesinden her birinin şirketin yüzde elli hissesine sahip olması şirket teşkilinde ilk koşuldur. Senetler şirketin sandığında muhafaza edilerek ve üyelerin memuriyet süresince herhangi bir satış işlemi gerçekleşmeyeceğinin teminatı kabul edilir. Şirket hisse senetlerin bulunduğu zarfın üzerine satışının caiz olmadığına dair damga mührü vurulması ile karşılıklı güven sağlanmaktadır.

⁴⁷ BOA. a.g.b., s. 2/2.

İdare Meclisi azasından bir veya birkaçının vefat etmesi, istifası veya buna benzer bir sebeple boş kalan yere İdare Meclisi tarafından geçici aza tayin edilecek ve seçime kadar idaresi sağlanacaktır. İdare Meclisi, her sene üyeler arasından bir reis ve bir reis vekili seçmektedir. Reisin veya vekilinin dışında vekâlet etmek üzere azadan birini tayin etme hakkı söz konusudur. Üyelerden yabancı memleketlerde ikamet eden veya geçici olarak başka yerde olanlar için kendilerine vekâlet etmek üzere içlerinden bir azayı tayin edebilirler. Şöyle ki vekâlet edecek azanın kendi oyu da dâhil edilmesine rağmen iki tane oy kullanamayacaktır. İdare Meclis üyesi, şirketin gerekleri ve mallarının idaresi için belli bir yetkiye sahiptir. Hatta barış ve hüküm tayin etmek imkânı da kontrolündedir. Komisyon heyetine arz olunacak hesabın tanzim ve elde edilecek kârın miktarını da teklif etme yetkisine sahiptir. Meclis İdare başkanı gerek şirket süresini belirleme gerekse süreci muhakemeyi bizzat şirketin yararı doğrultusunda kullanabilecektir. Şirketin imzası için *Tabako Osmanlı Anonim Şirketi* ibaresi altında heyet üyesi olan Meclis İdare müdürlerinin veya imza yetkisi olan iki memurun imzası bulunmak zorundadır. İdare Meclisi aza hasılatından kendilerine tahsis kılınacak hisseden başka mecliste hazır bulunacakları günler için şirket hissedarlarına Heyet-i Umumiye tarafından takdir ve tayin edilecek bir ücret dahi olacaktır.

Dördüncü Fası, Heyet-i Umumiye

Heyet-i umumiye beyannamesi, komisyon teşkilindeki hissedarların sermaye miktarı, senet taksitlerinin ödenmesi veya gecikmesi ile şirket gelirleri, kazancı ve pay edilmesi gibi konuları içermektedir.

Cemiyet anlaşma suretine göre, Heyet-i Umumiye her senenin başında altı aylık süre için şirket merkezinde "*akd-ı içtima*" eder. Aynı zamanda Meclis idaresinde gerekli oldukça heyet davet edilir. Her sene Heyet-i Umumiye, genel konuları ele almak üzere yirmi gün önceden Ticaret Nezareti'ne toplantıyı bildirir. Konuların görüşülmesi için tertiplenen heyet meşveretinde bir komiserin hazır bulunması da gereklidir.

Heyet-i Umumiye'nin tertiplemediği toplantıda tutulan Meclisi idare ve müfettiş raporları, senelik bilanço ve Heyet-i Umumiye zabıtnamelerinde ceza almış hissedar var ise eklenerek hisselerinin miktarını içeren bir cetvel oluşturulmaktadır. Hazırlanan bu cetvelden

dörder nüsha olacak şekilde Ticaret Nezareti'ne gönderilmesi gerekmektedir.

Heyet-i Umumiye asaleten veya vekâleten on hisseye sahip olan hissedarlardan oluşmaktadır.⁴⁸ Heyet-i Umumiye'de gerek asaleten gerekse vekâleten hazır bulunan hissedarın her hisse için bir oyu olacaktır. Davetnameler günlük içtimadan bir ay evvel ikinci fasılda belirtildiği gibi gazetelerde ilan edilecektir. Heyet-i Umumiye asaleten veya vekâleten her ne hususta olursa olsun şirket sermayesinin bir hissesine sahip hissedarların hazır bulunması durumunda teşkil edilebilmektedir. Heyet-i Umumiye'de hazır bulunacak hissedara ait hisselerin eşit pay edilmemesi durumunda hisse senetlerinin on gün içerisinde İdare Meclisi tarafından belirlenecek yeni hissedarlara teslim edileceği belirtilmiştir. Böyle bir durumda heyet, ikinci defa olacak şekilde toplantıya davet edilir. Bu ikinci toplantıda hazır olan hissedarlar, hisse miktarları ne olursa olsun birinci toplantıda müzakere olunmasına karar verilmiş konuları tartışmaya açabilme hakkına sahiptir. Bu bağlamda yapılan toplantıda alınan kararlar uygulamaya konulacaktır. Birinci ve ikinci toplantıda alınan kararların süresi yirmi günden az ve bir aydan fazla olmayacak şekilde tarihlendirilmelidir. Eğer ikinci bir toplantının yapılması icap ederse bu toplantının davetnameleri de on gün önceden ilan edilmelidir.

Heyet-i Umumiye'yi Meclis İdare Başkanı yürütmektedir. Meclis başkanının olmaması durumunda İdare Meclisi üyelerinden biri vekâleten Heyet-i Umumiye'de hazır bulunmalıdır. Vekilin olmaması durumunda ise hissedarlardan iki kişi oy toplama işini yürütür. Heyet-i Umumiye kâtibi, Meclis başkanı ile oy toplamadan sorumlu memurlar tarafından tayin edilmektedir. Heyet-i Umumiye'de tartışılan konuların uzaması durumunda genellikle ara verilir. Müzakere olunacak hususun cetveli Meclis tarafından tanzim edilir. Bu cetvele dâhil olacak konu meclisin teklifi ile hisselerin bedeli şirket sermayesinin yüzde on beşine bağlı olan hissedar tarafından dönem toplantısından on gün önce vuku bulacak teklif ile başlamaktadır. Bu cetvele dâhil olmayan konular Heyet-i Umumiye'de müzakere olunmaz.

⁴⁸ BOA. a.g.b., s. 3/1.

Heyet-i Umumiye, hesapların tamamını tetkik için gerek hissedarlardan gerekse hissedar dışından bir kişiyi müfettiş tayin edebilmektedir. İlk sene hesabı için müfettiş veya müfettişler kurum tarafından tayin edilmektedir. Heyet-i Umumiye'nin her yıl yaptığı sözleşme toplantısında şirketin emir ve kurallarına dair İdare Meclisi tarafından kaydedilen raporlar ile hesaba dair müfettiş tarafından verilen raporun hesaplaması yapılır. Bu raporlar heyet tarafından kabul veya reddedilebilir. Bununla birlikte hissenin kazancını tayin etme ve gerekli durumlarda değiştiren İdare Meclisi azasının yerine diğerlerini de alabilme yetkisine hâkimdir. Sözleşme toplantısında, şirketin tüm kurallarının belirtilmesi için yapılan sözleşme kararlarının katî olarak verilmesi gerekmektedir. Toplantı sonrasında Heyet-i Umumiye'nin mutabakat sağladığı toplantı sözleşmesi bir deftere kaydedilmektedir. Mutabakat sözleşmesi, Heyet-i Umumiye başkanı, oy toplamadan sorumlu memurlar ve tayin edilen kâtip tarafından imzalanır. Heyet-i Umumiye'nin her toplantıda hazır bulunan hissedarların hisseleri ile ikametgâhını ve hisse miktarlarından oluşan tabloyu hazırlaması ve iştirak edenlere imzalatması gerekmektedir. Söz konusu toplantı tutanağı, zabıt defterinin o gün tarihli sayfasına iliştilmiş olarak Bâb-ı Ali'ye tebliğ edilmektedir. İbraz edilecek zabıt sureti Meclis İdare başkanı ve vekili tarafından imzalanır. Heyet-i Umumiye tarafından hazırlanan bu nizamname kararlarına verilecek ek kararlar dahi muhalif oy kullanan hissedarlar için de mecburi uygulanacaktır.

Beşinci Fasil, Senelik Hesaplar ve Müfredat Defteri

Şirketin senelik mali hesapları Mart ayından evvel başlayıp Nisan ayının son günü bitmektedir. Fakat şirket teşkilinin ilk sene maliyesi için bu durum geçerli değildir. Şirketin kesin teşkil tarihi ile Nisan ayının sonuncu gününü kapsayan süreç takip edilmektedir. İdare Meclisi her sene sonunda şirketin alacak ve borçlarından oluşan *Defter-i Umumi*'nin yazım işlerinden sorumlu olarak bu defterdeki hesabı Heyet-i Umumiye'nin ilk toplantısından kırk gün önce müfettişlere tebliğ edecek ve toplantı sırasında yine heyete takdim edecektir. Heyet-i Umumiye'ye dâhil olan her hissedar bu hesap defterini detaylı olarak inceleyebilmektedir.

Altıncı Fası, Kâr Oranının Paylaşılması ve Sermaye Akçesi⁴⁹

Şirketin senelik kâr oranının hesaplanmasında, ilk olarak bazı istisna hisselerin tamamının faiz oranlarından sermayeye yüzde altı meblağ ile tedbir akçesi oluşturmak üzere kârın yüzde onluk kısmı ayrılmaktadır. Bununla birlikte geriye kalan kısım paylaştırılmaktadır.

Kâr oranının paylaşım beyannamesine göre, ilk olarak idare heyetine eşit oranda yüzde on, ikinci olarak kurucu hisselerine yüzde yirmi, üçüncü olarak da hisse sahiplerine hisse oranları kadar yüzde yetmiş tahsis edilmektedir. Heyet-i Umumiye, İdare Meclisi'nin teklifi üzerine hissedarlara ait elde kalan kârın bir kısmını bağış ve ihtiyaç akçesini arttırmak için tahsis etme hakkına sahiptir. Geriye kalan miktarın Heyet-i Umumiye tarafından onaylandıktan yirmi gün sonra bir defada verilmesi kararlaştırılmıştır. Heyet-i Umumiye hisse senetlerinin her sene belirtilen miktarını kâr amacıyla çekilmiş tedavülden alınmak üzere hasılatın düşebilir. Böyle durumlarda kâr düşüklüğü belirlenen hisse senetlerinin geri alınarak yerine birer hisse verilmesi uygun görülmektedir. Ancak bu durum neticesinde kazancın faizi verilmeyecektir. Değeri belli olmayan hisse senetlerinin sahibine dört bin yazılarak yeni bir hisse meydana getirilerek eski hissedar ihraç edilecektir. Birden dört bine kadar numarayı alacak olan bu senetler ilk beş sene zarfında isme yazılıp başkasına satışı yapılmayacaktır. Kurum hisse numarası Ticaret Nezareti'ne tasdik ettirilerek arz olunacaktır. Bu senet sahipleri için şirketin sermaye ve mallarına bir ortaklık birikiminin olmayacağı idarenin emrinde müdahale edilmemesi öngörülmüştür.

Yedinci Fası, İhtiyat Akçesi

İhtiyat akçesi, senelik kâr miktarından oluşturulacak masraf ve oluşabilecek başka durumlara karşı tutulacaktır. Söz konusu bu akçenin miktarı yaklaşık olarak şirket sermayesinin yüzde ellisine denk oldukça ihtiyat akçesi ayrılmayacaktır. Şöyle ki, ihtiyat akçesi sermayenin yüzde ellisine ulaştıktan sonra miktar aşağıya düşerse tekrar kârdan bu pay ayrılacaktır. Senelik hasılatın hisse başına yüzde altı faiz veya hisselerin kâr oranına yetişemediği takdirde eksiği ihtiyaç akçesinden temin edilecektir. Şirket, belirlenen sürede taahhüt ettiği miktarın tamamını verdikten sonra ihtiyat akçesi hissedarlar arasında taksim edilecektir.

⁴⁹ BOA. a.g.b., s. 3/2.

Sekizinci Fasil, Şirketin Devamı, Feshi ve Katî İşlemleri

İdare Meclisi, herhangi bir zaman ve ne sebeple olursa olsun Heyet-i Umumiye'yi toplantıya çağırmaya muktedirdir. Şirket müddetinin devam ettirilmesi veya kesin dağıtılması veyahut buna benzer durumlarda başka bir şirket ile birleşmesini teklif edebilir. Şöyle ki şirkete devam edilmesi veya gerekirse şirketin başka şirket ile birleşmesi durumunda borç senedi ile bu nizamname maddeleri aslına bağlı kalarak hükümetten ruhsat verilmesi olağandır.

İdare Meclisi, şirket sermayesinin üç yaz ayı ziyan olduğu takdirde şirketin feshine veya devamına karar vermek üzere Heyet-i Umumiye'yi davet eder. Şirketin müddeti sonlandığında veya müddeti dolmamasına rağmen fesh olunduğunda toplantı yapan Heyet-i Umumiye şirketin dağılma gerekçesine ve hesabına karar verecektir. Şirketin dağıtılması durumunda bir veya birkaç memur tayin edilecektir. Şirket, mevcut olduğu zamanlarda olduğu gibi hesap esnasında dahi yetkisini devam ettirecektir. Hesabı kapatmak için memur olanlar heyetin kararı ve hükümetin müsaadesiyle şirket hukuk yoluyla senetleri ve taahhütleri diğer bir şirkete veya başka bir kimseye devir veya ferağ edebilecektir. Bu faslın yazılı olduğu maddelerde dikkat çekilen konulara karar verilmek üzere Heyet-i Umumiye'de bir toplantı yapılacaktır. Şirket sermayesinin müsvedde ve hisse senetlerine sahip hissedarların toplantıya gelmemesi durumunda oluşturulan sözleşme kabul edilemez.

Dokuzuncu Fasil, Şirket Teşkiline Dair Çeşitli Vaadler⁵⁰

Ele aldığımız şirket nizamnamesi, şirket teşkilî için aslına uygun olarak oluşturulmuştur. Buna göre, Bâb-ı Ali nezdinde şirket kuruluşu için gerekli iznin verildiği kaydedilmiştir. Yaklaşık bir ay içerisinde Dersaadet'de çıkarılan Takvim-i Vekayi veya resmi olan diğer bir gazetede şirketin adı, kurucusu, sermaye miktarı, esasları belirtilmek koşuluyla yayınlanması gerekmektedir. Hükümet'in müsaadesi doğrultusunda kurulan şirket nizamnamesi Takvim-i Vekayi ya da Ceride-i Resmîye'de aynen veya kısaltılmış olarak yayınlanmalıdır. Şirket nizamnamesinde yazılı olan maddeler üzerindeki her türlü değişiklik ile yılda bir kez toplanacak Heyet-i Umumiye kararları ve

⁵⁰ BOA. a.g.b., s. 4/1.

senelik bilanço suretleri dahi gerek Dersaadet’de gerekse taşrada yazılı olarak ilan edilecektir.

Şirket, ihraç edeceği hisselerle kayıt zamanında yazılı olarak yayınlayacağı tarifname ile öncelikle şirketin kurulma amacını, müddetini, kurucuların adlarını, sermaye miktarını belirtecektir. Daha sonrasında yazıyı çoğaltarak gerekli kuruluşlara havale edecektir. Bu tarifnamede, Heyet-i İdare üyelerine tahsis kılınacak miktar açıkça beyan edilecektir. Şirket bu nizamnameyi tescil ettirerek talip olanlara izin verileceği gibi bir nüshasını da bir defaya mahsus olmak üzere Ticaret Nezareti’ne gönderecektir. Şirket İstatistik idaresince verilecek sözleşme numunesine bağlı kalarak her yıl yapılan tüm faaliyetlerine dair bir istatistik cetveli hazırlayarak Ticaret Nezareti’ne takdim edecektir.

Tabako Osmanlı Anonim Şirket Nizamnamesinin 3 Recep 1337/ 4 Nisan 1919 tarihinde Heyet-i Umumiye, İdare Meclis üyeleri ve kurucuları tarafından karşılıklı hazırlandığı, Ticaret Nezareti tarafından kaydedildiği görülmektedir. 6 Recep 1337/ 7 Nisan 1919’da 67 sicil numarası ve izin belgesi ile tebliğ edilerek 30 Rebiülevvel 1338/ 23 Aralık 1919 tarihinde şirket mukavelesi Ticaret ve Ziraat Nazırı tarafından imzalanmıştır.⁵¹

Tabako Osmanlı Anonim Şirket Ruhsatnamesi ve İşleyişi

Sermaye şirketi olarak ele alınan anonim şirketlerin kuruluşunda, gerekli izinlerin alınması ve yeni kurulacak şirketin gazetede ilan işlemleri, sicil kaydı ve sicil gazetesinde ilan edilmesi ile ruhsatın alınması işlemlerinin yapılması söz konusudur. Bu bağlamda, *Tabako Osmanlı Anonim Şirketi*’nin teşkili sürecinde esasların belirlenmesi için şirket nizamnamesinin hazırlandığı ve sicil kaydının oluşturulması ile başvuruların genel olarak tamamlandığı görülmektedir.

1 Recep 1337/ 2 Nisan 1919 tarihinde Şura-yı Devlet’e bağlı Maliye ve Nafi’a Dairesi’nden tanzim olunan şirket nizamnamesi, Heyet-i Umumiye’nin genel kabulüyle Meclis-i Vükela’ya intikal etmiştir. Burada gözden geçirilen nizamname kapsamında “*Tabako Osmanlı Anonim Şirketi*” adıyla Kâtibzâde Nuri Bey ve Veliyüddin İbrahim beyler

⁵¹ BOA. a.g.b., s. 4/2.

tarafından altmış sene müddet, yüz bin lira sermaye ile şirketin açılmasına müsaade edilerek teşkili için ruhsat verilmesi kabul edilmiştir. Bu bağlamda Tabako Osmanlı Anonim Şirket Nizamnamesi layihasına göre icra olunacak faaliyetlerin yapımı ve tahsisatı uygun görülmüştür.⁵²

Tabako Osmanlı Anonim Şirketine ruhsat alınması için gerekli izinlerin verilmiş olduğuna dair kayıtlar mevcuttur. 3 Recep 1337/ 4 Nisan 1919 tarihinde Bâb-ı Ali'deki Âmedî kalemince ve irade-i seniyyede şirket teşkili, "...Merkezi Dersa'adet'de olarak nizamnâme-i dâhilinin birinci maddesinde muharrer husûsat ile iştigâl eylemek üzere altmış sene müddet ve yüz bin lira sermâye ile Tabako Osmanlı Anonim Şirketi namıyla Kâtibzâde Nuri ve Veliyüddin İbrahim beyler tarafından bir şirket teşkiline Şurâ-yı Devlet ve Meclis-i Vükela kararları ile müsa'ade olunmuştur..." ifadelerine yer verilmiştir. İrade-i seniyyenin icrasına Ticaret ve Ziraat Nazırının sorumlu olduğu belirtilmiştir. Şirket teşkili için Sadaret kaleminde hazırlanan belge Dâhiliye Nazırı, Şura-yı Devlet Reisi, Bahriye Nazırı, Şeyhülislam, Sadrazam ve Hariciye Nazırı, Posta-Telgraf ve Telefon Nazırı, Evkâf-ı Hümayun Nazırı, Maarif Nazırı, Ticaret ve Ziraat Nazırı, Nafi'a Nazırı ve Maliye Nazırı gibi devlet bürokratları tarafından imzalanmıştır.⁵³

Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden gönderilen tezkireye baktığımızda, Tabako Osmanlı Anonim Şirketi'nin kurulması için ilk olarak 29 Muharrem 1337/ 4 Kasım 1918 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne başvuru yapıldığı görülmektedir. Ticaret Nezareti'nden Sadarete intikal eden gerekli yazışma ve değerlendirme neticesinde İstanbul'da kurulması planlanan ve bu kapsamda, altmış sene müddet ve yüz bin lira sermaye ile nizamnamede belirtildiği "*Tabako Osmanlı Anonim Şirketi*" adıyla Kâtibzâde Nuri ve Veliyüddin İbrahim beyler tarafından bir şirketin teşkiline müsaade edilmesi kabul edilmiştir. Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela kararlarıyla 5 Recep 1337/ 6 Nisan 1919 tarihinde hazırlanan nizamname dâhilinde izin verilmiştir.⁵⁴ Yaklaşık olarak 5 ay gibi bir zamanda şirket teşkili için gerekli evrak takibi ve izinlerin alım süreciyle meşgul olunmuştur. Dersaadet Ticaret Odası'na şirket

⁵² BOA. MV. 250/91, (01 Recep 1337/2 Nisan 1919).

⁵³ BOA. İ.DUİT. 123/1, (03 Recep 1337/5 Nisan 1919).

⁵⁴ BOA. BEO. a.g.b., s. 1.

kaydının yapılması ile şirket kurma işleminin sona ermiş olduğu görülmektedir.

Meclis-i Vükela'ya gönderilen şirket teşkili konusundaki nizamnamede dikkat çeken birkaç husus söz konusudur. Şirket nizamname iç tüzüğüne göre, şirketin altmış yıllık süre ile kurulduğu, sermaye miktarı olan yüz bin liranın her ay yirmi bin verilmek üzere beş taksit olarak ödenmesi gerektiği belirtilmiştir.⁵⁵ Hazır olan hissedarların asaleten veya vekâleten sahip oldukları senet miktarının yetersiz olması durumunda Heyet-i Umumiye ikinci defa toplantıya davet edilmelidir. Eğer bu ikinci toplantıda da yetersizlik durumu vuku bulursa konu hakkında icra yetkisi için müzakereye çıkılmalıdır. Birinci ve ikinci toplantı arasındaki süre yirmi günden fazla olmamalıdır. İkinci toplantı için on gün önceden Heyet-i Umumiye ve diğer üyelerin davet edilmeleri lüzumludur ve bunun için ilan verilecektir. Heyet-i Umumiye hesapların tetkiki için gerek hissedarların gerekse üyelerin dışından bir kişiyi müfettiş tayin edebilme yetkisine sahiptir. İlk sene hesabı için müfettiş veya müfettişler kurum tarafından tayin edilmektedir. Her sene sözleşme toplantısında olan Heyet-i Umumiye şirketin emir ve kurallarına dair İdare Meclisi tarafından takdim olunan raporlar ile hesaba dair müfettiş tarafından verilen raporun hesaplaması kabul veya reddedilebilir. Bu bağlamda hissenin kazancını tayin ile gerektiği gibi değiştiren İdare Meclisi azasının yerine başkaları da dâhil edilebilir. Şirketin sözleşme kararlarının katî olarak verilmesi söz konusudur. Heyet-i Umumiye'nin imzalanan sözleşmesi bir deftere kaydedilmektedir. Heyet-i Umumiye başkanı ve üyelerin oyları kâtipler tarafından takibi yapılarak imzalanmalıdır. Hissedarlar ve Heyet-i Umumiye'nin her toplantıda hazır bulunması gereklidir. Yapılan toplantılarda hissedarların hisse senetleri, ikametgâhı ve her birinin hisse miktarından oluşan tablo hazırlanarak mevcut olanlar tarafından imzalanıp zabıt defterinin o günkü sayfasına ilâştirilerek tebliğ edilmektedir. Sadaret makamına ibraz edilecek zabıt sureti İdare Meclisi başkanı veya vekili tarafından imzalanmalıdır. Heyet-i Umumiye tarafından hazırlanan bu nizamname kararlarına verilecek ek kararlar dahi muhalif oy kullan hissedarlar için de mecburu uygulanacaktır.

⁵⁵ BOA. İ.DUİT. 123/1, s. 4/4.

Bahsi geçen mevzular doğrultusunda, Dersaadet’de tütün komisyon ve her türlü ticari faaliyeti yapabilmek üzere yüz bin lira sermaye ile “*Tabako Osmanlı Anonim Şirketi*” adı altında kurulan şirketin nizamnamesi Dersaadet Adliye Kâtipliğine tescil ettirilerek iki nüsha halinde hazırlanmıştır. Bunlardan birisi şirket müesseselerine, bir diğeri de Divân-ı Hümayun Kaleminde saklanmak üzere Ticaret Müdüriyet-i Umumiyesi’nden Sadrazam’a sunulmak üzere Bâb-ı Ali’ye gönderilmiştir.⁵⁶

29 Cemazeyilahir 1338/ 20 Mart 1920 tarihinde Divân-ı Hümayun Beylik kalemine 59 numara ve 993 tahrirat kaydının yapılması ile Tabako Osmanlı Anonim Şirketinin teşkil işleminin tamamlandığı görülmektedir.⁵⁷ Şirketin bundan sonraki faaliyetleri ve ne kadar süre ile devam ettiği konularında arşiv kayıtlarına yansıyan bir belgeye rastlanmamıştır. Bununla birlikte 1920-1923 yılları arası tütün ile alakalı olmak üzere anonim şirketlerin yabancı veya yerli sermaye ile Dersaadet merkezli tütün şirketi teşkiline ruhsat verildiğine dair kayıtlar görülmektedir.⁵⁸

1923 ve sonrasındaki on yıllık dönemde tütün ile ilgili belirli zamanlarda yasal düzenlemelerin yapılmış olduğu görülmektedir. Tütünle ilgili kooperatifçilik ve şirketleşme adı altında birçok şirketin teşkili söz konusudur. 1925 yılında tütün ticareti yapmak gayesiyle oluşturulan *Türk Tütün Anonim Şirketi*, 100.000 lira sermaye ile İstanbul’da teşkil edilmiştir. Şirket teşkilinde, İdare Meclisi üyeleri ve kurucu hissedarların arasında yabancı isimlerin varlığına rastlanmaktadır. Bu şirketin yürürlüğe girmesinden yaklaşık 3 yıl sonra İstanbul’da tütün komisyonculuğu yapmak üzere 50.000 lira sermaye ile *Astro Türk Limited: Tütün Komisyonu Şirketi* (24 Ocak 1928) teşkil olunmuştur. Bu ortaklığın tesisinde Viyana’daki Einkaufsorganisation Österreicher Tabak-Regie İm Orient N.M.B.H. kurumu ve İstanbul’da bulunan Monsieur Adolph Solnei (Zolnay) isimleri ön plana

⁵⁶ BOA. A} DVN. MKL. 67/2, s. 3/1, (28 Cemazeyilahir 1338/ 19 Mart 1920).

⁵⁷ BOA. a.g.b., s. 3/2.

⁵⁸ BOA. İ.DUİT. 125/14, (28 Şaban 1340/ 29 Aralık 1921); BOA. BEO. 4711/353265, (5 Ramazan 1340/ 2 Mayıs 1922) ; BOA. MV. 256/46 (24 Şaban 1340/ 22 Nisan 1922) Dersaadet’de Kavm-i Seyyal Tütün Kumpanyası Anonim Şirketi.

çıkmaktadır. Astro-Türk'ün ödenmiş sermayesinin %60'lık kısmı Tabak-Regie, %40'ı ise Monsieur tarafından karşılanmıştır.⁵⁹

Sonuç

Osmanlı Döneminde şirketleşme faaliyetleri, başlangıçta yabancı sermaye girişimleri ve Fransız mevzuatının dâhili şartlara uygunsuzluğu gibi sebeplerle istenilen düzeyde bir gelişim sağlayamamıştır. Modernleşme süreci ile birlikte Osmanlı'da yeni bir şirketleşme hareketi başlamıştır. II. Meşrutiyet dönemi ticaret ve sanayi alanında meydana gelen bir takım düzenlemeler ile yerli şirket sayısında ciddi bir artış görülmektedir. Dersaadet'de ortaya çıkan bir takım kurumların bünyesinde yer alan bu şirketleşme hareketi ticari alanda sağlanan yeni yasal olanaklarla büyüyerek gelişmiştir. Sermaye girişimlerinin belirlediği miktar ve ortaklık durumlarında Osmanlı Anonim Şirketi olarak adlandırılan bir şirket türü oluşturulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Tütün Anonim Şirketleri hususunda yapılan ilk yerli girişim, tütünle ilgili ziraat, ticaret ve ihracat yapmak, yeni şirketler kurmak, iştiraklere katılmak üzere kurulmuştur. Özellikle tütün ticaretinde yerli sermaye miktarının Türk tüccarların eline geçmesi Osmanlı Anonim Şirketleri'nin ortaya çıkarılmasında önemli rol üstlenmiştir. Ticari şirketlerin kuruluşu ile yerli sermaye ve Türk tüccarların girişim faaliyetleri desteklenmiştir. Osmanlı'da yerli tütün ticareti bakımından *Tabako Osmanlı Anonim Şirketi*'nin teşkili ile şirket kuruluşunda etkili olan temel hususlar ortaya çıkarılmıştır. Şirketin kuruluşunda Dersaadet İdare Meclisi, Heyet-i Umumiye ve Ticaret Komisyonu'nun hazırladıkları Tabako Anonim Şirket Nizamnamesi şirketlerin genel hüviyetinin oluşturulmasında yetki ve sorumlulukların belirlemesi bakımından önemlidir. Bu nizamname ile şirket sermaye miktarları ve şirket ortaklıklarının hukuki süreci, Heyet-i Umumiye'nin görev ve şirket dâhilindeki etkin konumları ile belirlenmiştir. Bununla birlikte şirketin işleyişi sırasında ortaya çıkabilecek her türlü olumsuz durumda alınacak tedbirler eklenmiştir. Şirket Nizamnamesi kapsamda *Tabako Osmanlı Anonim Şirketi*'nin İstanbul merkezli teşkil edildiği,

⁵⁹ Nadir Yurtoğlu, "Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Tütün Yetiştiriciliği ve Politikası (1923-1938)", *Belgi Dergisi*, (22), Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2021/II, s. 158.

esas kurucu kadrosunun Vilayet İdare Meclisi'ne üyelikleri ile sürecin başlatıldığı ve komisyon ortaklığının hissedarlık paydasında birleştiği görülmektedir. Sermaye miktarı, şirketin yapacağı her türlü faaliyetin belli aralıklarla Ticaret Nezareti'ne bildirilmesi gibi katı kuralların varlığı şirket işleyişinin idari kurumlarca denetleneceği fikrini oluşturmaktadır. Herhangi bir mağduriyet durumuna karşı gerekli önlemlerin alınması şirketin uzun vadede sürekliliğini koruma politikası olarak değerlendirilmektedir. Tabako Anonim Şirketi'nin teşkilî sürecinde edindiğimiz bilgiler neticesinde Osmanlı'da ilk anonim şirketlerin kurulmaya başlanması şirketleşme tarihi açısından gözlemlenen önemli gelişmelerdir. Özellikle teşkil edilen her şirketin kendi vilayetindeki ticaret odasına kayıt yapması durumu, Osmanlı Devleti'nin iktisadî ilerlemesinde ve sonrasında ülkenin diğer bölgelerindeki Ticaret Odaları'nın kurulmasında önemli bir husustadır.

Sonuç olarak, XIX. yüzyıl Osmanlı modernleşmesinde batıdan rol alınan modern kurumların inşa süreci ve liberal ekonomi konuları Maliye Nezareti'ne bağlı olarak ön plana çıkmaktadır. Osmanlı'da Dersaadet Ticaret ve Sanayi Odası'nın kuruluşu, ülkenin farklı vilayetlerinde şirketlerin açılması ve faaliyetlerinin nasıl bir süreç dâhilinde gerçekleştiğini ortaya koyması açısından önemlidir. *Tabako Osmanlı Anonim Şirketi*, Ticaret ve Ziraat Nezareti kapsamında sermayeler incelendiğinde zirai şirketlere oranla en yüksek yerli sermaye girişimlerinin mali şirketlerce oluşturulması ve Tabako adıyla teşkil olunan ilk anonim tütün şirketini teşkil etmesi bakımından dikkat çekmektedir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Babialı Evrak Odası Evrakı (BEO), 4564/342278; 4711/353265.

Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı (HR.HMŞ.İŞO), 1/12.

İrade Dosya Usulü (İ.DUİT), 21/15; 123/1; 125/14; 32/8

İrade Şura-yı Devlet (İ.ŞD), 55/3122.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 248/20; 250/91; 256/46.

Sadaret Divan Mukavelenameler (A.) DVN.MKL), 18/20; 67/2; 35/3; 38/13.

Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD), 1276/22; 2459/48.

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK. BŞK), 68/101.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS), 169/38; 248/78.

Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d), 4107.

Sürelî Yayınlar

Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi (OZTG), 26, (9 Teşrin-i Sani 1324/ 22 Kasım 1908), s. 405-408.

İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası, 4, (Kanuni-sani 1926).

Kıtap ve Makaleler

Akyıldız, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, Eren Yay., İstanbul 1993.

Akyıldız, Ali, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.

Akyıldız, Ali, “Şirket-i Hayriyye”, *TDVİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 201-203.

Balcı, Ramazan & Sırma, İbrahim, *Ticaret ve Ziraat Nezareti: Memalik-i Osmaniye’de Anonim Şirketleri*, İstanbul 2012.

Bölükbaşı, Ömerül Faruk, “Osmanlı Ticarî, Sosyal ve Ekonomik Hayatında Akçe Farkı Meselesi (1880-1916)”, *History Studies*, 14/4 (2022), s. 797-810.

Çakır, Coşkun & Akkuş, Yakup, “Osmanlı İstanbul’unda Ticaret”, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İSAM, İstanbul 2015.

Gözübüyük, A. Şeref & Kili, Suna, *Türk Anayasa Metinleri 1839-1980*, 2. Baskı, Ankara 1982.

Hirsch, Ernst E., *Ticaret Hukuku Dersleri Ticaret Şirket ve Teşekkülleri*, (Haz. Halil Arslanlı) II, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1940.

İnan, Afet, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-14 Mart 1923*, TTK Yay., Ankara 1982.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, VI, TTK Yay., Ankara 1988.

Kazgan, Haydar, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Şirketleşme*, Vakıfbank Yay., İstanbul 1999.

Koraltürk, Murat, "Osmanlı Devleti'nde Şirketleşme, İlk Anonim Şirket ve Borsanın Kuruluşu", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, C. 3, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 443-448.

Köse, Murtaza, "Tarihi Süreçte Şirketler ve Fonksiyonları", *AKEV Akademi Dergisi*, 16/50 (2012), s. 273-284.

Matthee, Rudolph P., "Tütün", *The Encyclopaedia of Islam*, X, Leiden Brill, The Netherlands (2000), s. 804-807.

Ökçün, A. Gündüz, *1920-30 Yılları arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1971.

Öztürk, Ali İhsan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Mahalli Kamu Hizmetleri İmtiyazları*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarih Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003.

Öztürk, Mensure K., "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yerel Yönetimden Ticarete İzmirli Kâtibzâdeler", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 17 (2023), s. 222-253.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İş Bankası Yay., İstanbul 2016.

Tabakoğlu, Ahmet, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.

Tekdemir, Aziz, "Ticaret Nezareti'nin Kuruluşu ve Birimleri", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret*, Der. Fatmagül Demirel, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012, s. 43-78.

Tekeli, İlhan, "Türkiye'deki Şirketlerin Gelişimi ve Kapitalin Yoğunlaşma Süreci", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Şirketler/ Holdingler, Fasikül:76, İletişim Yay., İstanbul 1985.

Toprak, Zafer, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Doğan Yay., İstanbul 2012.

Türkiye’de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923, (Haz. Ufuk Gülsoy & Bayram Nazır), İstanbul Ticaret Odası Yay., İstanbul 2009.

Yanardağ, Ayşe, “Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasında Milli Sanayinin Himayesi Meselesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46/2 (2022), s. 306-315.

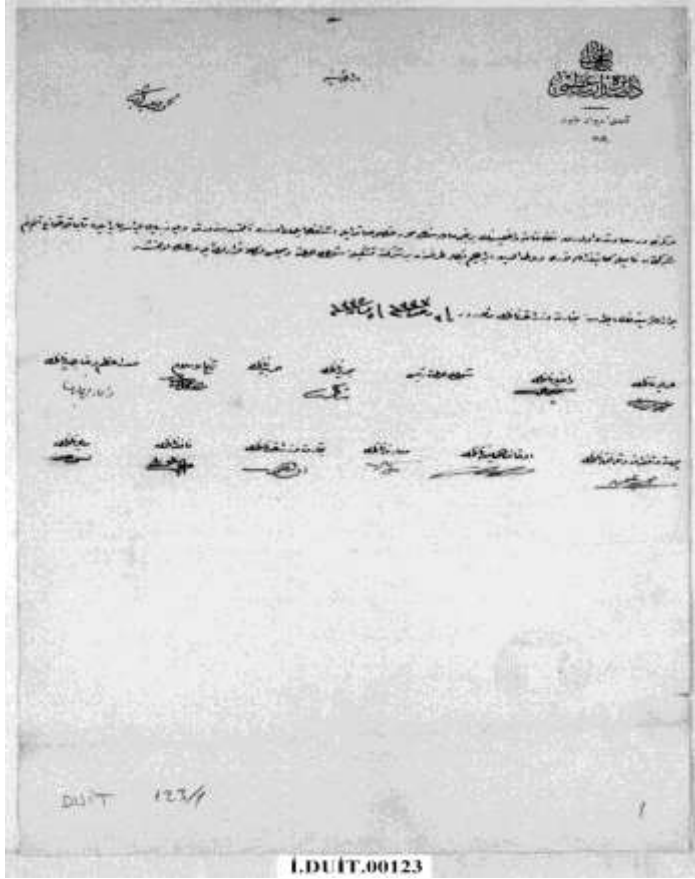
Yılmaz, Celali, *Osmanlı Anonim Şirketleri*, İstanbul 2011.

Yılmaz, Fehmi, “Tütün”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2012, s. 5-9.

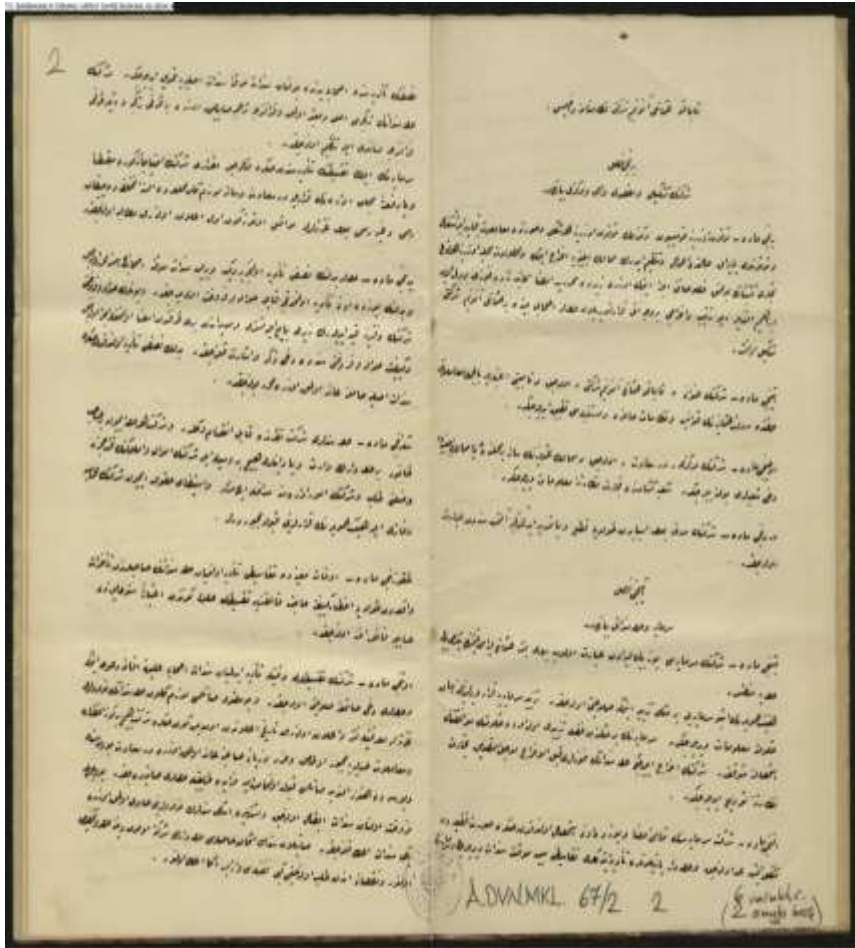
Yurtoğlu, Nadir, “Atatürk Dönemi’nde Türkiye’de Tütün Yetiştiriciliği ve Politikası (1923-1938)”, *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., 22/2 (2021), s. 151-194.

EKLER

Ek 1. Dersaadet'de Tabako Osmanlı Anonim Şirketi'nin teşkili için Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararınca gerekli iznin verilmesi ve Bâb-ı Ali bürokratlarının imzasını içeren belge. *BOA. İ.DUIT. 123/1.*

Ek 2. Tabako Osmanlı Anonim Şirket Nizamname Dâhilisinde; şirket adı, kurucuları, amaçları ve merkezi. BOA. A.} DVN. MKL. 67/2, s. 2.

A | DVN. MKL. 00017 | 00012 | 001

Ek 3. Tabako Osmanlı Anonim Şirket Nizamname Dâhilisi son sayfalarını içeren belge (Ticaret Müdüriyet-i Umumiyetince sicil kaydının yapılması, tarihler ve imzalar). BOA. A.} DVN. MKL. 67/2, s. 4.

Extended Abstract

The first joint stock companies in the Ottoman Empire were established in the form of a partnership agreement consisting of pioneering capital according to the Commercial Code of 1850. A number of regulations in the field of trade and industry in the Second Constitutional Monarchy period led to a seriously increase in the number of domestic companies. The Company Regulation, which was prepared with the partnership of the provincial administrative council, general committee and commercial commissions, has an important place in the organisation of capital companies under the Ministry of Commerce and Agriculture.

Joint-Stock Companies may be established under a trade name in order to fulfil all kinds of purposes and activities permitted by law. Even if the subject and purpose of the company established within the scope of the contract is outside the framework of the Commercial Code or other laws on commercial law, the company is considered as a Joint-Stock Company.

The Ottoman economic company is a good example of this. Joint stock companies are recognised as a type of company without a name. According to this definition, commercial capital was divided into many parts and the names of the companies were not even taken into account. Respectively obtain the capital, esham papers, bonds, were issued. The person who owned these bonds had the right to be a shareholder in the company. For example, “Şirket-i Hayriye” was a type of Joint-Stock Company established with the aim of creating very large enterprises through the application of esham bonds. The establishment of such companies is subject to Irade-i Seniyye (Sultan’s order). Small companies are not beneficial for the development of commercial relations; on the contrary, growth is realised with the joint contribution of merchants who have the spirit of trade and the will to develop trade.

Tobacco, which spread around the world by finding a production and consumption area in the 16th century, entered the Ottoman lands via the Mediterranean. In the first periods of its introduction to the Ottoman Empire, it was called tabaka/tağa, and in the following years it was called duhân in official language and tobacco in social life. Tobacco was first brought to Istanbul by British merchants and introduced to the Ottoman Empire, and then it was brought to the agenda with its production, trade and consumption in a large part of the Ottoman Empire.

It is known that foreign-owned capital was active in the tobacco trade as of the 19th century and even the merchants were non-Muslims. In 1884, a Tobacco Regime was established in the Ottoman Empire in order to realise and control the activities of the company. A tobacco company with European

capital was allowed to manage the cultivation, purchase and export of tobacco as well as its use for consumption. It is observed in the archival documents that Ottoman Joint-Stock Companies were also started to be established in order to obtain tobacco monopoly concession, and even the first attempts for their establishment were made with foreign capital on March 29, 1913 (Zilhicce 29, 1320).

The first attempt made for the establishment of a commercial tobacco company in the Ottoman Empire under the name of "*Duhan Ottoman Joint-Stock Company*" on September 20, 1917 (Zilhicce 3, 1335). There are correspondences and arrangements made during the establishment process of the company. Firstly, an application was made to the Ministry of Commerce and Agriculture. With the decree numbered 384, it was deemed necessary to send the application to the The Council of State for the necessary permits. The fact that the application documents were obtained and reviewed by the The Council of State (Şura-yı Devlet) and issued by the Department of Finance and Nafi'a shows that the process continued officially. In the decree, the result was notified by attaching the documents containing the opinions of the Board of General Assembly to the establishment of the company within the province.

The Company Regulations, in which the objectives are clearly stated within a certain order in the process of the formation of the applications made for the establishment of "*Tobacco Joint-Stock Companies*", constitute an important issue in terms of specifying the structure, purpose, functioning of the company and the duties and powers of the commissioners and the Board of Directors.

A Company Regulation was prepared for the establishment of the Tobacco Ottoman Joint-Stock Company within the Dersaadet Trade and Agriculture Departmen. The sections of the Company Regulations should be in line with the articles in the Commercial Code and in accordance with the law of the new company to be established. Especially in the formation of Tobacco Joint-Stock Companies in the commercial sense, there are many similarities except for a few sections. The Tobacco Ottoman Joint-Stock Company Regulation consists of nine chapters and forty-eight articles.

Part I deals with the formation of the company, its purpose, company name and its head office. Part two includes the declaration of the company's capital and share certificates. Part three is the declaration of the companys internal order and Part four is the declaration of the Board of Directors. Part five is the declaration of the book in which the annual accounts and details are recorded. The sixth part deals with the sharing of the profit rate and the

capital reserves recorded in the account. Part seven consists of information on the issue of keeping the reserve fund ready. The eighth part is about the continuation of the company, the dissolution of the company and the explanation of certain situations.

When we look at the letter sent from the Ministry of Commerce and Agriculture, we see that the Tobacco Ottoman Joint-Stock Company was permitted within the scope of the regulation prepared on April 6, 1919 (Recep 5, 1337) with the decisions of the Council of Ministers. For a period of approximately 5 months, the company was engaged in the process of following the necessary documents and obtaining the necessary permits for its establishment. It is seen that the process of establishing a company ended with the registration to the Chamber of Commerce. In addition, the construction and allocation of the operations to be carried out suitable for the Tobacco Ottoman Joint-Stock Company Regulations were approved. Mr. Kâtibzâde Nuri and Mr. Veliyüddin İbrahim's were allowed to open the company with a capital of one hundred thousand for a period of sixty years and a licence for its establishment was approved.